

Rapport

NAMETING TWEEDE KAMERVERKIEZINGEN 2017

**Een analyse van de I&O slotpeiling en beweegredenen
van kiezers bij het stemgedrag op 15 maart 2017**

April 2017

COLOFON

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Datum

April 2017

Auteurs

Peter Kanne
Marijne Beijen
Laurens Klein Kranenburg

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

INHOUDSOPGAVE

1. Samenvatting: Kiezers kozen met hart & hoofd, en vooral op inhoud	5
2. Analyse: waaruit zijn verschillen slotpeiling en uitslag te verklaren?	8
2.1 Verschillen slotpeiling, uitslag, nameting	8
2.2 Switchgedrag.....	10
2.3 Redenen om te switchen	11
3. Achtergronden bij het stemgedrag	13
3.1 Moment van beslissen: niet later dan voorgaande verkiezingen.....	13
3.2 Twee derde zweefde toch nog, twee dagen voor de verkiezingen?	14
3.3 Kiezers kozen partij voornamelijk op inhoud	15
3.4 Belangrijkste onderwerpen: gezondheidszorg, normen en waarden en immigratie	16
3.5 Kiezers stemden zowel met hun hart als met hun verstand.....	17
3.6 Hoe en waarom stemden mannen, vrouwen, jongeren, ouderen?	18
3.7 Redenen en motieven om te stemmen naar partijvoorkeur	23
4. Niet-stemmers.....	26
4.1 Geen vertrouwen in democratie belangrijkste reden om niet te stemmen	26
5. Onderzoeksverantwoording.....	27
5.1 Slotpeiling	27
5.2 Nameting	27
5.3 Weging en marges.....	27
5.4 I&O Research Panel	27

1

HOOFDSTUK

Samenvatting

1. Kiezers kozen met hart & hoofd, en vooral op inhoud

Verschil slotpeiling, uitslag en nameting

Op 15 maart 2017 vonden de Tweede Kamerverkiezingen plaats. I&O Research was een van de zes peilers die voorafgaand aan de verkiezingen peilingen naar buiten brachten. Onze slotpeiling kwam in grote lijnen goed overeen met de verkiezingsuitslag.

Dit neemt niet weg dat de I&O-slotpeiling voor een aantal partijen te hoge of te lage scores heeft laten zien. Duidelijk te hoog zaten we met GroenLinks (+6 zetels, 4,0%) en te laag met VVD (-6 zetels, -3,8%) en PVV (-4 zetels, -2,9%). Ook de PvdA kwam iets te hoog uit in de slotpeiling (+3 zetels, 2,2%). Voor deze partijen liggen de afwijkingen buiten de nauwkeurigheidsmarges die we bij de slotpeiling hebben meegegeven (voor de grotere partijen plus of min twee zetels, circa 1,4%). We moeten constateren dat switchgedrag de verschillen nauwelijks verklaart. Uit de nameting onder dezelfde steekproef komen min of meer dezelfde percentages per partij als bij de slotpeiling naar voren.

Twee derde zweefde tot twee dagen voor de verkiezingen

Op basis van onze slotpeiling rapporteerden we op 14 maart dat *twee derde van de kiezers nog steeds twijfelde tussen meerdere partijen of het helemaal nog niet wist*. In de nameting vroegen we de kiezers wanneer zij hun partijkeuze bepaalden. Nu zegt *een op de drie kiezers* de definitieve keuze in de laatste dagen voor de verkiezingsdag te hebben gemaakt.

Het verschil tussen het aandeel dat in de laatste dagen nog zei te zweven in de slotpeiling (66%) en in de nameting (34%) is te verklaren uit de vraagstelling en het moment van vragen: doordat de vraag in de nameting retrospectief is, vinden we hier waarschijnlijk een onderschatting van het aandeel twijfelaars voor de verkiezingen. Het kan heel goed zijn dat de partij van hun uiteindelijke keuze ook al weken of maanden eerder de eerste keuze was, maar dat men tussentijds nog wel degelijk de optie voor een andere partij openhield. Bovendien kan er sprake zijn van cognitieve dissonantie: men wil graag achteraf de definitieve keuze als de onomstotelijk juiste beschouwen en is even vergeten dat er in de weken voorafgaand wel degelijk twijfel was. We denken dat het aandeel zwevers uit de slotpeiling betrouwbaarder is dan het aandeel zwevers uit de nameting en dat dus inderdaad twee derde twee dagen van tevoren nog zweefde.

Kiezers kozen partij voornamelijk op inhoud

Kiezers baseerden hun keuze veelal op de inhoud. Men ging vooral af op het *programma/de standpunten* of de *ideologie* van de partij. Een derde reden is dat de partij zorgt voor een *stabiel bestuur* van Nederland. Vooral voor VVD-kiezers was dat belangrijk. De persoon van de politicus, de *lijsttrekker*, speelt wel een rol, maar zeker niet zo doorslaggevend als vaak wordt aangenomen. Ook hier heeft de VVD met Mark Rutte goede zaken gedaan, evenals D66 (Alexander Pechtold) en GroenLinks (Jesse Klaver). De *strategische* stem, die in 2012 een groter stempel drukte op de uiteindelijke uitslag, wordt nu door slechts 11% genoemd.

Belangrijkste onderwerpen: gezondheidszorg, normen en waarden en immigratie

De *gezondheidszorg* blijkt het onderwerp dat het meest van belang is geweest bij de partijkeuze. Voor 44 procent van de kiezers speelde dit een belangrijke rol bij hun keuze. Ook *normen en waarden* was een belangrijk onderwerp (38%), gevolgd door *immigratie en asiel* (36%).

- Voor VVD-kiezers was de *economie en de overheidsfinanciën* het doorslaggevende onderwerp, gevolgd door *veiligheid, werkgelegenheid* en de *Europese Unie*.
- Voor PVV-kiezers waren dat: *immigratie en asiel, dreiging van terrorisme, veiligheid, de relatie tussen autochtone Nederlanders en migranten* en de *Europese Unie*.

- Voor CDA-kiezers gaven *normen en waarden, gezondheidszorg en veiligheid* de doorslag.
- Voor D66-kiezers waren dat *onderwijs, de Europese Unie, gezondheidszorg en ethische zaken*.
- kiezers van GroenLinks stemden voornamelijk vanwege *duurzaamheid* op deze partij, daarna vanwege *energie, sociale voorzieningen en armoedebestrijding en immigratie en asiel*.
- SP-kiezers vonden vooral *gezondheidszorg en sociale voorzieningen en armoedebestrijding* belangrijk.
- PvdA-kiezers stemden ook vooral op deze partij vanwege *sociale voorzieningen en armoedebestrijding*.

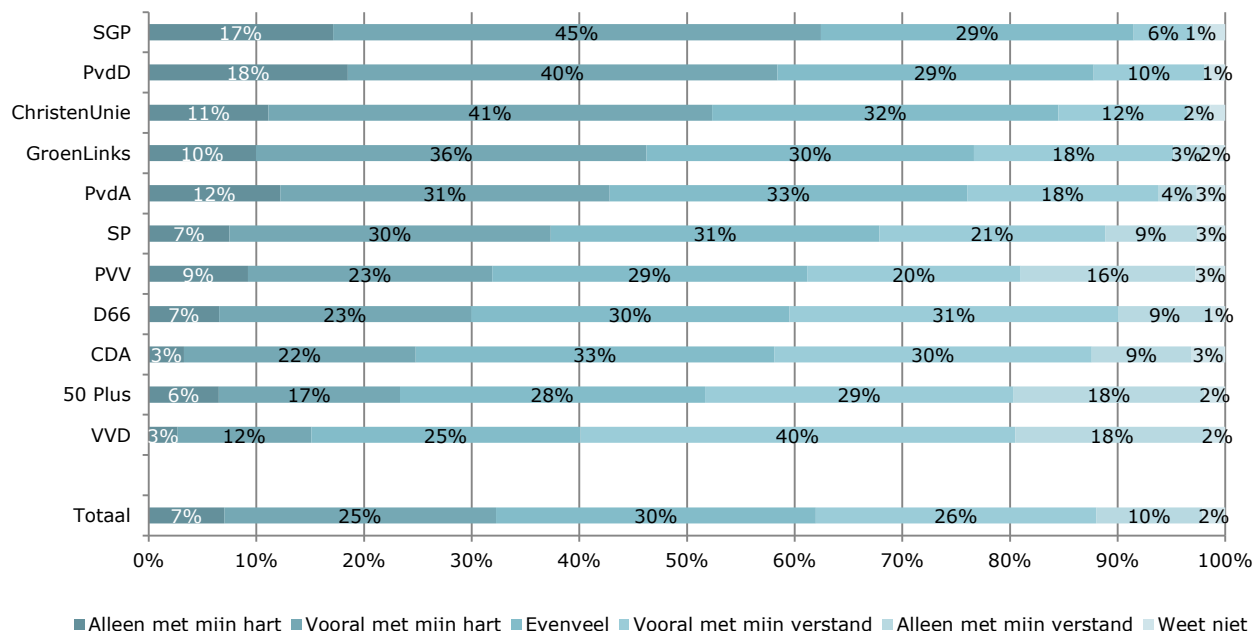
VVD'ers stemden met het verstand; SGP-, PvdD- en ChristenUnie-kiezers met het hart

Per saldo stemden kiezers iets meer met hun hoofd (36%) dan met hun hart (32%) (zie figuur 1.1). Vooral VVD-kiezers zijn rationele kiezers (58% stemde vooral met het verstand, 15% met het hart), gevolgd door de achterban van 50 Plus en het CDA.

Vooral SGP-, PvdD- en ChristenUnie-kiezers zeggen meer 'met het hart' te hebben gestemd.

Figuur 1.1

Wat geldt het meest voor u, heeft u vooral met uw hart gestemd of vooral met uw verstand?

Ook vrouwen en jongeren zeggen vaker vooral of alleen met hun hart te hebben gestemd.

Mannen stemden vaker met hun verstand: vier op de tien mannen zeggen alleen of vooral met zijn verstand te hebben gestemd. Van de vrouwen zegt maar een kwart alleen of vooral met hun verstand te hebben gestemd.

Van de kiesgerechtigde jongeren zegt bijna de helft dat zij uitsluitend of vooral hun hart hebben gevolgd in hun stemkeuze. Vervolgens valt op dat hoe ouder de kiezers, hoe vaker zij vooral met hun verstand stemden.

2

HOOFDSTUK

Analyse nameting

2. Analyse: waaruit zijn verschillen slotpeiling en uitslag te verklaren?

2.1 Verschillen slotpeiling, uitslag, nameting

Op 15 maart 2017 vonden de Tweede Kamerverkiezingen plaats. I&O Research was een van de zes peilers die voorafgaand aan de verkiezingen peilingen naar buiten brachten. Onze slotpeiling kwam in grote lijnen goed overeen met de verkiezingsuitslag. We voorzagen de winst voor de VVD en een groep van volgers met CDA, D66, GroenLinks en PVV. Verder voorzagen we de trend (groei voor VVD, daling voor PVV als gevolg van de Turkije-clash) op dinsdag 14 maart en brachten dat via het AD naar buiten¹. Ook de kleinere partijen en nieuwkomers (DENK en Forum voor Democratie) kwamen goed overeen. Gemiddeld zaten de peilers 24 zetels naast de einduitslag, I&O week 22 zetels af. De slotpeiling van Ipsos kwam het meest overeen met de uitslag (16 zetels ernaast), gevolgd door Kantar (20), I&O Research (22), Peil.nl (24), 1Vandaag/GfK (30) en het LISS-panel (30).

Dit neemt niet weg dat onze slotpeiling voor een aantal partijen te hoge of te lage scores heeft laten zien. Duidelijk te hoog zaten we met GroenLinks (+6 zetels, 4,0%) en te laag met VVD (-6 zetels, -3,8%) en PVV (-4 zetels, -2,9%). Ook de PvdA kwam iets te hoog uit in de slotpeiling (+3 zetels, 2,2%). Voor deze partijen liggen de afwijkingen buiten de nauwkeurigheidsmarges die we bij de slotpeiling hebben meegegeven (voor de grotere partijen plus of min twee zetels, circa 1,4%).

Tabel 2.1 Overzicht I&O-slotpeiling, uitslag, nameting² en verschillen

	Slotpeiling I&O Research	Uitslag TK 2017	Vershil met uitslag	Slotpeiling I&O Research	Uitslag TK 2017	Vershil met uitslag	Nameting I&O Research	Vershil met uitslag	Vershil slotpeiling en nameting
	Zetels	Zetels	Zetels	%	%	%	%	%	%
VVD	27	33	-6	17,5	21,3	-3,8	17,1	-4,2	-0,4
PVV	16	20	-4	10,2	13,1	-2,9	10,6	-2,5	+0,4
CDA	19	19	0	12,1	12,4	-0,3	11,7	-0,7	-0,4
D66	20	19	+1	13,0	12,2	+0,8	12,4	+0,2	-0,6
GroenLinks	20	14	+6	13,1	9,1	+4,0	12,7	+3,6	-0,4
SP	14	14	0	9,0	9,1	-0,1	9,1	0,0	+0,1
PvdA	12	9	+3	7,9	5,7	+2,2	8,4	+2,7	+0,5
ChristenUnie	6	5	+1	3,8	3,4	+0,4	3,8	+0,4	0,0
PvdD	5	5	0	3,5	3,2	+0,3	3,8	+0,6	+0,3
50 Plus	4	4	0	2,6	3,1	-0,5	2,5	-0,6	-0,1
SGP	3	3	0	2,3	2,1	+0,2	1,9	-0,2	-0,4
DENK	2	3	-1	1,8	2,1	-0,3	2,0	-0,1	+0,2
FvD	2	2	0	1,8	1,8	0,0	2,0	+0,2	+0,2
Overige partijen	0	0	0	1,5	1,5		1,9		
Vershil met uitslag			22			15,7		15,9	-0,2

¹ <http://www.ad.nl/verkiezingen/pvv-zakt-flink-weg-in-peilingen-vvd-profiteert~ababca22/>

² Van de 3.087 I&O Research-panelleden die hebben deelgenomen aan de slotpeiling, werkten er 2.586 mee aan de nameting (84% respons). Van de overige 501 is uitgegaan van het voorgenomen stemgedrag in de slotpeiling.

Verschillen verklaard

Op basis van de nameting kunnen we zeggen of deze verschillen moeten worden verklaard vanuit switchgedrag in de laatste paar dagen (de slotpeiling liep van donderdag 9 t/m dinsdagochtend 14 maart 2017) of dat onze steekproef voor deze partijen minder representatief was.

We moeten constateren dat switchgedrag de verschillen nauwelijks verklaart. Uit de nameting onder dezelfde steekproef (met dezelfde weging als bij de slotpeiling: op geslacht, leeftijd, regio en opleidingsniveau) komen min of meer dezelfde percentages per partij als bij de slotpeiling naar voren. De verschillen tussen de slotpeiling en de nameting, bijvoorbeeld de daling voor D66 van 13,0 naar 12,4 procent (-0,6%, het grootste verschil) zijn niet significant.

We moeten dus concluderen dat de steekproefbasis voor onze peilingen (grotendeels I&O Research Panel, zie verantwoording in hoofdstuk 5) een lichte oververtegenwoordiging van GroenLinks- en PvdA-kiezers kent en een ondervertegenwoordiging van VVD- en PVV-kiezers.

Terechte wijziging weegmethode eind januari

Tot midden januari 2017 werden de I&O-peilingen ook herwogen op het stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2012. Eind januari hebben we besloten deze weging aan te passen en de onderzoeksresultaten hier niet langer op te wegen. Dit deden we omdat we ontdekten dat de PvdA daarmee te hoog en SP en D66 te laag uitkwamen. De variabele "stemgedrag TK2012" was gebaseerd op het stemgedrag dat respondenten eind 2014 hebben opgegeven, twee jaar na dato dus. Uit een analyse bleek dat voor met name de PvdA deze gegevens niet betrouwbaar genoeg waren. Vanaf eind januari werden de data alleen nog herwogen op geslacht, leeftijd, regio en opleidingsniveau. De weging werd uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS).

Hoewel we ook nu nog een kleine oververtegenwoordiging voor de PvdA in de slotpeiling hadden, blijkt dat het wijzigen van de weegmethode een terechte keuze was. Als we de weging op stemgedrag TK2012 hadden gehandhaafd in de slotpeiling, zouden we er in totaal 17,0% naast hebben gezeten (nu dus 15,7%). De PvdA was dan uitgekomen op 10,5% (nu 7,9%), waarmee we voor de PvdA 4,8% te hoog hadden gezeten.

Positieve vooruitzichten voor toekomstige verkiezingen

Voor toekomstige verkiezingen verwachten we dat we minimaal even goede en waarschijnlijk betere peilingen kunnen afleveren, aangezien we nu van bijna alle respondenten in het I&O Research Panel weten of ze hebben gestemd en waarop. In het vervolg zullen we als we de steekproeven trekken rekening houden met dit stemgedrag en zullen we hier ook op herwegen.

De lichte oververtegenwoordiging van GroenLinks- en PvdA-kiezers en ondervertegenwoordiging van VVD- en PVV-kiezers zal in toekomstige peilingen op deze manier worden geëlimineerd.

2.2 Switchgedrag

Tussen de slotpeiling en het stembokje veranderde in totaal nog 18% van de kiezers van mening. Dat is inclusief degenen die het in de slotpeiling nog niet wisten. Als we deze groep weglaten (alleen uitgaan van degenen die in de slotpeiling een eerste voorkeur opgaven (waarop we de zetelpeiling baseerden), is 10% op het laatste moment nog geswitcht.

We zien in tabel 2.2 welke kiezers van welke partijen in de laatste dagen (na de slotpeiling) nog geswitcht zijn. Dat geldt in principe voor alle partijen, maar zoals gesteld in beperkte mate voor de grote partijen en het minst voor degenen die in de slotpeiling zeiden te gaan stemmen op VVD, SGP, ChristenUnie en CDA. Kiezers van deze partijen waren ook al in de aanloop naar de verkiezingen het meest zeker van hun zaak.

De VVD verloor nog 4 procent van degenen die in de slotpeiling op de partij van Rutte wilden stemmen (0,5% van het totaal). Maar de VVD won meer van andere partijen (3,2% van het totaal), vooral van D66, CDA en PVV en van degenen die het in de slotpeiling nog niet wisten. Dit duidt erop dat de groei van de VVD die we in de laatste dagen zagen zich heeft doorgezet, al zien we dat dus niet terug in de nameting (zie tabel 2.1). Ten dele kan deze tegenstrijdigheid voortkomen uit de non-respons: van degenen die niet hebben deelgenomen aan de nameting hebben we het voorgenomen stemgedrag gerapporteerd (we weten immers niet het daadwerkelijke stemgedrag).

We zien dat 86 procent van degenen die in de slotpeiling PVV zeiden te gaan stemmen dat op 15 maart ook echt deed. Kiezers die hun stemkeuze veranderden, weken vooral uit naar de VVD en Forum voor Democratie. De PVV verloor in de laatste dagen meer (1,2% van alle kiezers) dan dat ze won (0,7% van alle kiezers). Eveneens tegengesteld aan wat we zien als we slotpeiling en nameting met elkaar vergelijken (tabel 2.1), maar het verschil is minder groot dan voor de VVD.

Tenslotte GroenLinks, de derde partij waarvoor we een ander beeld zagen in de slotpeiling dan in de uitslag (4% te hoog). In de nameting zien we het aandeel voor GroenLinks licht afnemen. Kiezers die in de slotpeiling nog van plan waren te stemmen op GroenLinks deden dat in 89 procent van de gevallen ook. D66 en SP kregen elk 3 procent. Gezien over *alle* kiezers verloor GroenLinks 1,3 procent en won ze eveneens 1,3 procent.

Tabel 2.2

Overgangstabel: aandeel kiezers dat op zelfde of andere partij stemde als/dan in slotpeiling aangegeven

Partijvoorkeur slotpeiling	VVD	PvdA	PVV	SP	CDA	D66	CU	GL	SGP	PvdD	50Plus	Weet niet
n =	405	219	243	198	287	296	90	327	50	90	67	328
Partij gestemd	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
VVD	96	1	3		3	4		1		2	8	13
PvdA	1	90		3		1		2		1	5	7
PVV			86							1	6	4
SP	0	1	1	89	0	1	1	3		1	8	10
CDA	1	1	2	1	93	2	3	0			2	10
D66	1	3		3	1	88		3			2	14
ChristenUnie		1	1		0		94		4		3	3
GroenLinks	1	2		2	0	3		89		8		8
SGP			0				1		96			0
PvdD	0		0	1	0			1		84		4
50 Plus	0		1		1						69	3
VNL		1	2	1	1							1
DENK												1
FvD			3	1								2
Nwe Wegen												1
Andere partij	1	1	1					1				
Weet ik niet												17
Wil niet zeggen	0		1	1	0	0		0		1		2
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

2.3 Redenen om te switchen

De 10 procent die veranderde van voorkeur deed dat vooral op basis van de debatten van de laatste dagen (25%) en doordat de lijsttrekker hem of haar de laatste dagen overtuigde (25%). Opvallend is de hoge score voor de PvdA in dit lijstje (40 en 46%), wat erop duidt dat Lodewijk Asscher het verlies in de laatste dagen nog enigszins heeft weten te beperken.

Een derde reden was het nieuws van de laatste dagen voor de verkiezingen (18%). Dit nieuws werd gedomineerd door het conflict tussen de Nederlandse en Turkse overheid over het weigeren van Turkse ministers in Nederland om campagne te voeren voor het Turkse referendum van 16 april. Zowel onder PVV- (34%) als VVD-kiezers (30%) zien we dat dit nieuws heeft bijgedragen.

De strategische stem blijkt voor de switchers van ondergeschikt belang te zijn geweest, zeker als we dat vergelijken met 2012. Toen zei 23 procent³ te zijn geswitcht om een bepaalde coalitie kansrijker te maken, dit jaar is dat slechts 13 procent. De strategische stem om een bepaalde coalitie *niet mogelijk* te maken wordt het vaakst genoemd: door 15 procent. Vooral door VVD- en D66-stemmers.

Tabel 2.3

Wat waren voor u de belangrijkste redenen voor uw partijkeuze? (meerdere antwoorden mogelijk)

	Totaal	VVD	PvdA	PVV	SP	CDA	D66	GL
	%	%	%	%	%	%	%	%
Door de debatten van de laatste dagen	25	15	40	0	32	41	15	32
Omdat de lijsttrekker van deze partij mij heeft overtuigd	25	21	46	0	20	18	35	23
Door het nieuws van de laatste dagen	18	30	8	34	12	25	8	22
Strategische stem: om er voor te zorgen dat een andere partij NIET de grootste werd	15	35	17	18	4	2	27	0
Strategische stem: om een bepaalde coalitie kansrijker te maken	13	16	11	6	8	23	25	14
Strategische stem: om deze partij de grootste te maken	11	22	0	78	0	19	2	7
Strategische stem: om een bepaalde coalitie MINDER kansrijk te maken	6	16	13	0	0	2	4	0
Omdat familie, vrienden, kennissen me hebben overtuigd.	5	6	0	0	12	0	11	5
Anders	23	7	46	0	26	9	14	34

³ bron: TNS NIPO/Peter Kanne 2012.

HOOFDSTUK

Achtergronden bij het stemgedrag

3. Achtergronden bij het stemgedrag

3.1 Moment van beslissen: niet later dan voorgaande verkiezingen

In de nameting vroegen we de kiezers wanneer zij hun partijkeuze bepaalden: 3 procent zegt dat pas in het stemhokje te hebben gedaan, 8 procent op de laatste dag, 23 procent de laatste dagen en 22 procent de laatste weken.

Een op de drie kiezers (32%) zegt al langer dan een paar maanden voor de verkiezingen hun stemkeuze te hebben bepaald. Als we deze cijfers vergelijken met het Nationaal Kiezersonderzoek (waarbij we er rekening mee moeten houden dat de methoden verschillen en ook het moment van invullen kan verschillen), lijkt het erop dat kiezers niet veel later dan in 2012, 2010 of 2006 hebben besloten op welke partij men ging stemmen.

Tabel 3.1

Wanneer hebt u besloten te stemmen op de partij waarop u heeft gestemd?

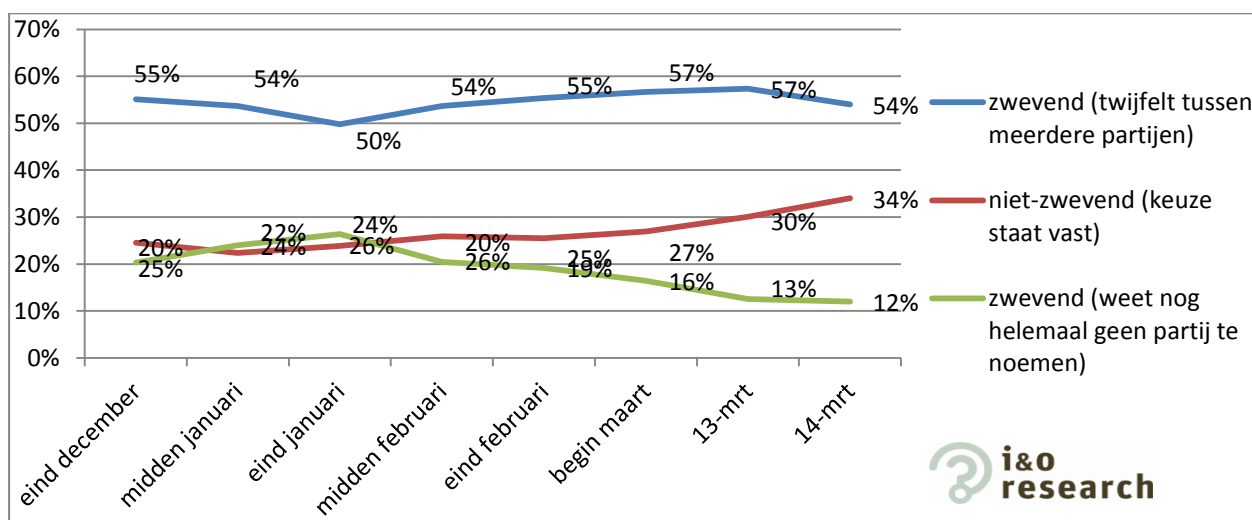
	1998 (NKO)	2002 (NKO)	2003 (NKO)	2006 (NKO)	2010 (NKO)	2012 (NKO)	2017 (I&O NAMETING)
	%	%	%	%	%	%	%
In het stemhokje ⁴							3
Op de dag van de verkiezingen (voordat ik naar het stembureau ging)	8	9	7	13	14	15	8
De laatste dagen voor de verkiezingen	17	20	14	23	28	25	23
De laatste weken voor de verkiezingen	15	17	17	18	18	20	22
Een paar maanden van tevoren	13	15	11	10	9	6	11
Langer dan een paar maanden van tevoren	47	39	52	37	31	34	32
TOTAAL	100	100	100	100	100	100	100

⁴ In het NKO is deze antwoordcategorie niet opgenomen.

3.2 Twee derde zweefde toch nog, twee dagen voor de verkiezingen?

Volgens bovenstaande was 34 procent van de kiezers in de laatste dagen voor de verkiezingsdag nog zwevende. Hoe verhoudt dit zich tot wat we op 14 maart rapporteerden? Toen schreven we: *Nog steeds twijfelt twee derde van de kiezers. Het aandeel kiezers van wie de keuze vaststaat, is nu gestegen naar 34 procent, waar dat twee weken geleden nog een kwart was. Nog 54 procent twijfelt tussen twee of meerdere partijen.*

Figuur 3.1
Zwevers sinds eind december 2016

Hoe is dit verschil te verklaren? Het zijn immers dezelfde respondenten. De verklaring dient gezocht te worden in de vraagstelling en de manier waarop we het aandeel 'zwevende kiezers' hebben vastgesteld. Dit deden we in een aantal stappen:

- 1 In de peilingen werd kiezers die van plan waren te gaan stemmen gevraagd op welke partij. Degenen die hier geen antwoord op konden geven vulden in 'weet ik (nog) niet'. Dit is de 12 procent uit figuur 3.1.
- 2 Degenen die wel een eerste voorkeur konden aangeven, vroegen we of er, naast hun eerste voorkeur, nog andere partijen in aanmerking kwamen. Degenen die hier nog andere partijen noemden, vormen de 54 procent 'zwevend (twijfelt tussen meerdere partijen)' uit figuur 3.1. Samen met de 12 procent dus 66 procent ('twee derde') zwevers.
- 3 Degenen die op deze vraag antwoordden 'geen andere partij, mijn keuze staat vast' noemden we 'niet zwevend': de 34 procent uit figuur 3.1.

Het verschil tussen het aandeel dat in de laatste dagen nog zweefde uit de slotpeiling (66%) en de nameting (34%) is te verklaren uit de vraagstelling en het moment van vragen: doordat de vraag in nameting retrospectief is, vinden we hier waarschijnlijk een onderschatting van het aandeel twijfelaars voor de verkiezingen. Veel kiezers zullen het precieze moment waarop zij hun definitieve keuze maakten niet exact herinneren. Het kan heel goed zijn dat de partij van hun uiteindelijke keuze ook al weken of maanden eerder de eerste keuze was, maar dat men tussentijds nog wel degelijk de optie voor een andere partij openhield. Bovendien kan er sprake zijn van cognitieve dissonantie: men wil graag achteraf de definitieve keuze als de onomstotelijk juiste beschouwen en is even vergeten dat er in de weken voorafgaand wel degelijk twijfel was. We denken dat het aandeel zwevers uit de slotpeiling betrouwbaarder is dan het aandeel zwevers uit de nameting.

3.3 Kiezers kozen partij voornamelijk op inhoud

We vroegen kiezers om welke redenen men uiteindelijk op een partij stemde (tabel 3.2). Wat duidelijk wordt is dat kiezers hun keuze veelal hebben gebaseerd op de inhoud. De belangrijkste reden was het **programma** of de standpunten (61% van de kiezers geeft dit antwoord) gevolgd door de **ideologie** van een partij (41%).

Een derde reden is dat de partij zorgt voor een **stabiel bestuur** van Nederland (31%). Deze reden is uiteindelijk nog belangrijker gebleken dan vooraf werd genoemd (23% in de peiling van 8 maart). Vooral de VVD heeft hiervan geprofiteerd: 66 procent van de VVD-kiezers geeft deze reden, gevolgd door 47 procent van de CDA-kiezers en 40% van de D66-kiezers. Ter vergelijking: van de PVV-kiezers geeft 5 procent het stabiel-bestuur-argument.

De persoon van de politicus, de **lijsttrekker**, speelt wel degelijk een rol (een kwart noemt hem of haar), maar zeker niet zo doorslaggevend als vaak wordt aangenomen. Relatief hoge scores zien we wederom bij de VVD (40%) en verder bij D66 (36%) en GroenLinks (34%). De andere grotere partijen (PVV, SP, CDA, PvdA) scoren allen 15%. Enkele citaten:

- Rutte heeft het goed gedaan, Nederland uit de crisis geloofst. Hij is bovendien een van de weinigen die een kabinet bij elkaar kan houden in een politiek verdeeld landschap.
- Overtuigingskracht Pechtold. Verbinder, beschaafd, debatteert met behoud van fatsoen. Constructief vanuit de oppositie.
- Jesse Klaver heeft me kunnen overtuigen in een aantal sterke debatten en interviews. Jong en los van de gevestigde orde.

De partij als **belangenbehartiger** voor 'mensen zoals ik' weegt eveneens voor 25 procent mee. Vooral kiezers van DENK (80%), 50Plus (68%), SP (48%) en de PVV (37%) scoren hier relatief hoog op. Een partij die goed **oppositie** voert, wil 12% van de kiezers en vaak komt men dan uit bij de PVV (30%) of DENK (25%). Ook de **tegenstem** (genoemd door 5%) komt vaak terecht bij de PVV (14%) en DENK (19%).

De **strategische stem**, die in 2012 een groter stempel drukte op de uiteindelijke uitslag⁵, wordt nu door slechts 11 procent genoemd. Hoge scores wederom voor VVD (21%), CDA (17%) en D66 (14%). Enkele citaten van strategische VVD-stemmers:

- Altijd voorkeur voor drie partijen (VVD, CDA en D66) en heb uit die drie strategisch gekozen voor VVD om de PVV niet de grootste te laten worden.
- Ik wilde koste wat het kost niet hebben dat PVV de grootste partij werd. Anders had ik D66 gestemd.
- Alles is beter dan Wilders en Rutte verzekerde ons dat daar niet mee geregeerd zou worden.

Van alle kiezers stemde 11 procent uit **gewoonte**. Dit geldt vooral voor PvdA- (23%), SGP (18%) en CDA-kiezers (16%).

Dat een partij het goed deed in de **peilingen** speelde voor 3 procent mee, enigszins in het voordeel van GroenLinks (5%) en CDA (5%). Dat de partij het *niet goed* deed in de peilingen hielp de PvdA nog enigszins: 12 procent van de PvdA-kiezers noemt dit.

⁵ In 2012 door 16% genoemd op deze vraag (bron: TNS NIPO/Peter Kanne 2012)

Tabel 3.2

Wat waren voor u de belangrijkste redenen voor uw partijkeuze? (meerdere antwoorden mogelijk)

	Peiling 28-02	Peiling 08-03	Nameting 06-04
	Totaal	Totaal	Totaal
	%	%	%
Partijprogramma / standpunten	49	59	61
De ideologie van de partij	37	38	41
De partij zorgt voor een stabiel bestuur	23	23	31
De lijsttrekker	21	22	25
De partij komt op voor mensen zoals ik	25	26	25
De partij voert goed oppositie tegen regeringspartijen	12	12	12
Online stemhulp adviseerde deze partij	10	12	12
Strategische stem	9	10	11
Uit gewoonte, ik stem (bijna) altijd op deze partij	12	10	11
Ik ben tegen andere partijen	9	9	5
De partij komt op voor mijn regio	2	2	3
Partij doet het goed in de peilingen	3	4	3
Partij doet het slecht in de peilingen	1	1	1
Anders	6	6	5

3.4 Belangrijkste onderwerpen: gezondheidszorg, normen en waarden en immigratie

De gezondheidszorg blijkt het onderwerp dat het meest van belang is geweest bij de partijkeuze: 44 procent van de kiezers noemt dit. Ook normen en waarden was een belangrijk onderwerp met 38 procent, maar iets minder belangrijk dan uit de peiling van 8 maart leek. Immigratie en asiel was in rangorde het op twee na belangrijkste onderwerp, met 36 procent.

- Voor VVD-kiezers was de economie en de overheidsfinanciën het doorslaggevende onderwerp (67%), gevolgd door veiligheid (50%), werkgelegenheid (45%) en de Europese Unie (41%).
- Voor PVV-kiezers waren dat: immigratie en asiel (89%), dreiging van terrorisme (65%), veiligheid (57%), de relatie tussen autochtone Nederlanders en migranten (54%) en de Europese Unie (49%).
- Voor CDA-kiezers gaven normen en waarden (62%), gezondheidszorg (53%) en veiligheid (41%) de doorslag.
- Voor D66-kiezers is onderwijs (73%) duidelijk het belangrijkste, gevolgd door de Europese Unie (53%), gezondheidszorg (51%) en ethische zaken (42%).
- Kiezers van GroenLinks stemden voornamelijk vanwege duurzaamheid (81%) op deze partij, daarna vanwege energie (59%), sociale voorzieningen en armoedebestrijding (46%), immigratie en asiel (43%) en gezondheidszorg (41%).
- SP-kiezers vinden vooral gezondheidszorg (87%) en sociale voorzieningen en armoedebestrijding (70%), belangrijk, daarna: inkomensbeleid (50%) en werkgelegenheid (43%).
- PvdA-kiezers stemden vooral op deze partij vanwege sociale voorzieningen en armoedebestrijding (57%), inkomensbeleid (45%), werkgelegenheid (46%) en gezondheidszorg (44%).

Tabel 3.3

Welke onderwerpen hebben een belangrijke rol gespeeld voor uw partijkeuze?

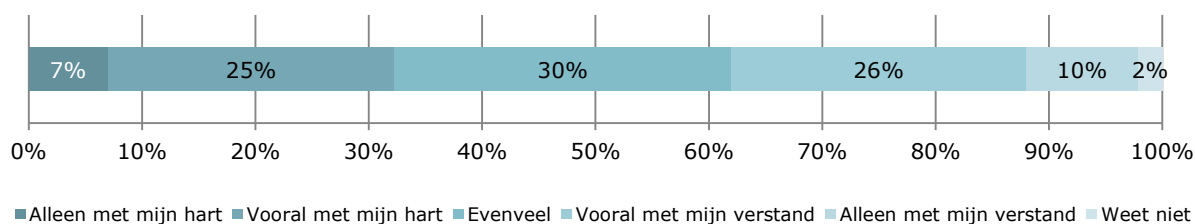
	Peiling 28-02	Peiling 08-03	Nameting Maart 2017
	Totaal	Totaal	Totaal
	%	%	%
Gezondheidszorg	48	49	44
Normen en waarden	48	46	38
Immigratie en asiel	33	32	36
Europese Unie	32	32	33
Sociale voorzieningen / armoede(bestrijding)	37	36	32
Economie / overheidsfinanciën	27	29	31
Veiligheid	31	32	29
Inkomensbeleid	30	32	29
Werkgelegenheid	32	32	28
Onderwijs	32	31	27
Relatie tussen autochtone Nederlanders en migranten	30	26	25
Duurzaamheid / milieu	28	29	24
Ethische zaken (euthanasie, abortus, homoseksualiteit, etc.)	22	25	21
Energie (fossiele brandstoffen, schone energie, ed.)	19	20	15
Inspraak en democratie	19	20	15
Dreiging van terrorisme	19	18	15
Leefbaarheid in de wijken	18	17	13
Woningmarkt / huren	15	15	10
Verkeer en (openbaar) vervoer	13	16	9
Religieuze zaken	16	10	8
Dierenwelzijn	10	9	6
Kunst / cultuur	8	8	4
Anders	4	5	6

3.5 Kiezers stemden zowel met hun hart als met hun verstand

Daarnaast legden we de kiezers de vraag voor wat het meest voor hun geldt: heeft u vooral met uw hart gestemd of vooral met uw verstand? Hier kwam uit dat de meeste kiezers zowel met hun verstand als met hun hart stemmen, waarbij drie op de tien zeggen evenveel met hun hart als met hun verstand te hebben gestemd (figuur 3.2).

Figuur 3.2

Wat geldt het meest voor u, heeft u vooral met uw hart gestemd of vooral met uw verstand

3.6 Hoe en waarom stemden mannen, vrouwen, jongeren, ouderen?

Mannen en vrouwen

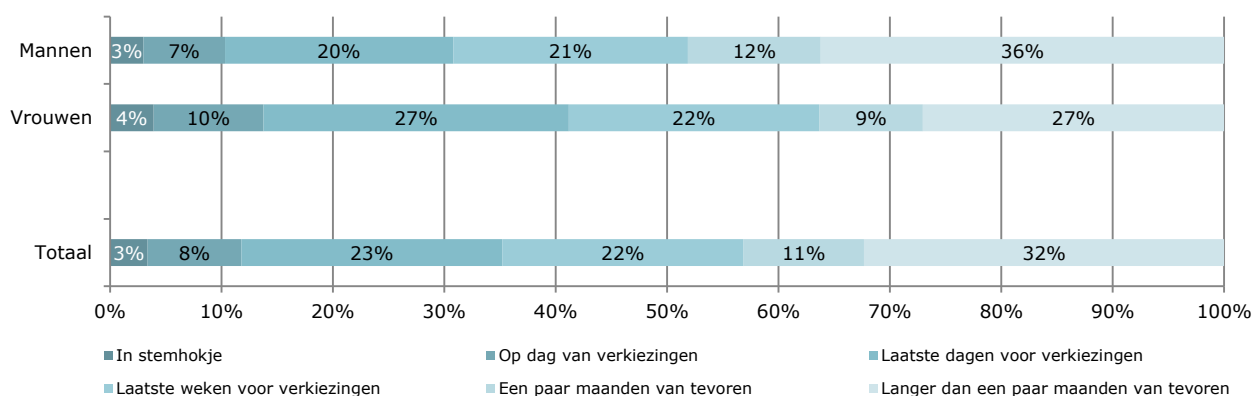
Wanneer we de vragen over stemgedrag en andere attitudes voor mannen en vrouwen bekijken, vinden we interessante dingen. Zo bepaalden mannen hun stemkeuze gemiddeld eerder dan vrouwen, stemden vrouwen vaker met hun hart en verschillen mannen en vrouwen wat betreft het belang van onderwerpen voor stemkeuze.

Mannen bepaalden stemkeuze eerder dan vrouwen

Van de mannen wist 36 procent al langer dan een paar maanden van tevoren op welke partij zij zouden gaan stemmen op 15 maart (figuur 3.3). Van de vrouwen wist 27 procent dat toentertijd. Vrouwen namen dus relatief later een beslissing over hun stemkeuze.

Figuur 3.3

Wanneer hebt u besloten te stemmen op de partij waarop u heeft gestemd?

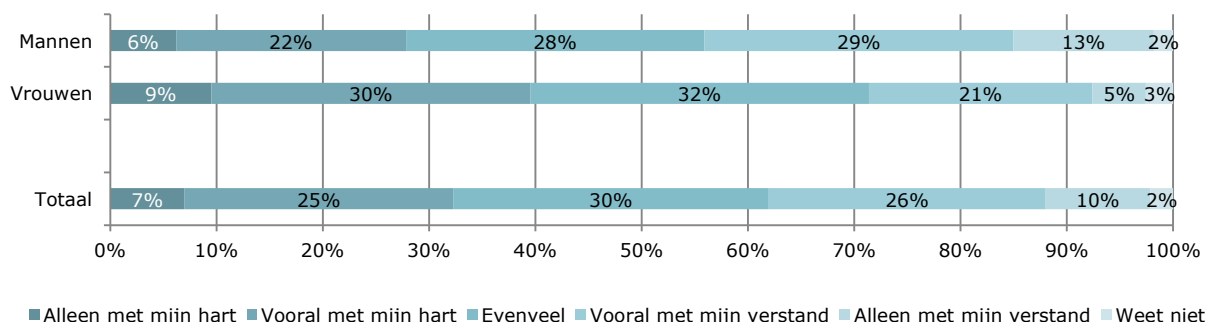

Vrouwen stemden vaker met hun hart

Vrouwen zeggen vaker vooral of alleen met hun hart te hebben gestemd dan mannen. Mannen stemden vaker met hun verstand: vier op de tien mannen zegt alleen of vooral met zijn verstand te hebben gestemd (figuur 3.4). Van de vrouwen zegt maar een kwart alleen of vooral met hun verstand te hebben gestemd.

Figuur 3.4

Wat geldt het meest voor u, heeft u vooral met uw hart gestemd of vooral met uw verstand?

Belangrijkste stemmotieven wijken amper af voor mannen en vrouwen

Er zijn tussen mannen en vrouwen kleine verschillen in belangrijke stemmotieven. Beide groepen vonden de standpunten, ideologie en het zorgen voor een stabiel bestuur voor Nederland de belangrijkste redenen. Zorgen voor een stabiel bestuur was voor mannen (34%) wel belangrijker dan voor vrouwen (27%). Daarnaast wordt de online stemhulp als belangrijke reden vaker genoemd door vrouwen (15%) dan door mannen (9%).

Tabel 3.4

Welke onderwerpen hebben een belangrijke rol gespeeld voor uw partijkeuze? (meerdere antwoorden mogelijk)

	Totaal	Mannen	Vrouwen
	%	%	%
Gezondheidszorg	44	42	47
Normen en waarden	38	37	39
Immigratie en asiel	36	37	34
Europese Unie	33	37	29
Sociale voorzieningen / armoede(bestrijding)	31	31	33
Economie / overheidsfinanciën	31	37	24
Veiligheid	30	33	23
Inkomensbeleid	29	32	25
Werkgelegenheid	29	30	27
Onderwijs	27	25	29
Relatie tussen autochtone Nederlanders en migranten	25	26	24
Duurzaamheid / milieu	24	22	27
Ethische zaken (euthanasie, abortus, homoseksualiteit, etc.)	21	19	24
Energie (fossiele brandstoffen, schone energie, ed.)	15	14	17
Inspraak en democratie	15	15	15
Dreiging van terrorisme	15	16	12
Leefbaarheid in de wijken	13	14	11
Woningmarkt / huren	10	10	10
Verkeer en (openbaar) vervoer	10	10	8
Religieuze zaken	9	8	9
Dierenwelzijn	6	4	8
Kunst / cultuur	4	4	4
Anders	6	7	6

Onderwerpen Europese Unie, economie en inkomensbeleid belangrijker voor mannen

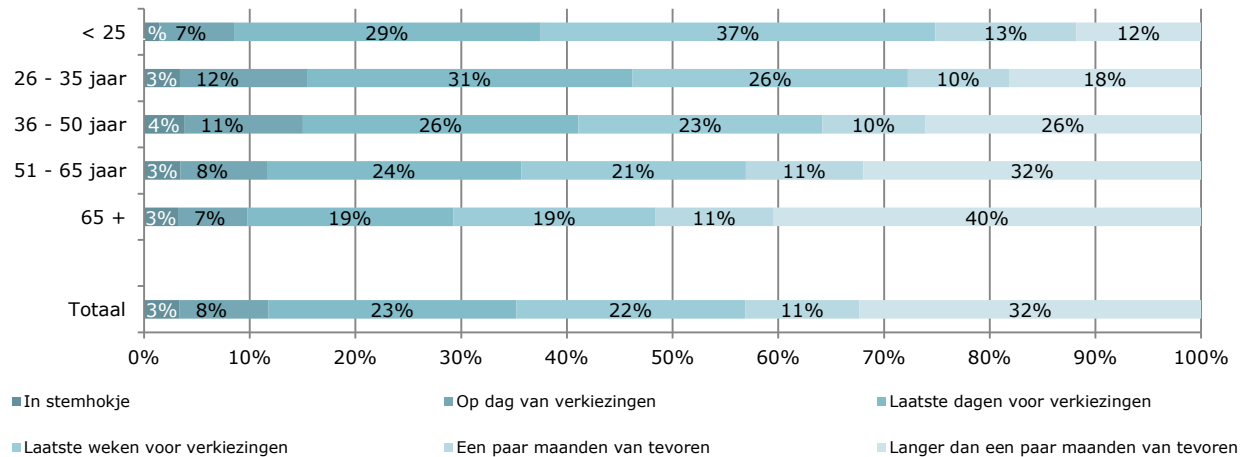
Gezondheidszorg, normen en waarden en immigratie en asiel staan bij zowel mannen als vrouwen in de top drie belangrijkste onderwerpen voor hun stemkeuze. In de tabel is te zien dat mannen ook de Europese Unie een belangrijk onderwerp vonden, even belangrijk als immigratie en asiel en de economie/overheidsfinanciën: 37 procent van de mannen noemt deze onderwerpen. Van de vrouwen vond respectievelijk 34, 29 en 24 procent dit belangrijk. Vrouwen vonden onder andere onderwijs, duurzaamheid en ethische zaken beduidend belangrijker voor hun stemkeuze dan mannen.

Jongeren tussen 18 en 25 bepaalden minst vaak hun stemkeuze pas op 15 maart

Van de kiezers tussen 18 en 25 jaar bepaalde 8 procent hun stemkeuze op de dag van de verkiezingen. Kiezers in leeftijdscategorieën tussen deze twee uitersten besloten relatief vaker op de dag van de verkiezingen zelf. Daarnaast toont de tabel dat hoe hoger de leeftijdscategorie, hoe groter het deel kiezers dat al langer dan een paar maanden van tevoren hun stemkeuze bepaalde: zo wisten vier op de tien 65-plussers al langer dan een paar maanden voor de verkiezingen op welke partij zij zouden stemmen.

Figuur 3.5

Wanneer hebt u besloten te stemmen op de partij waarop u heeft gestemd?

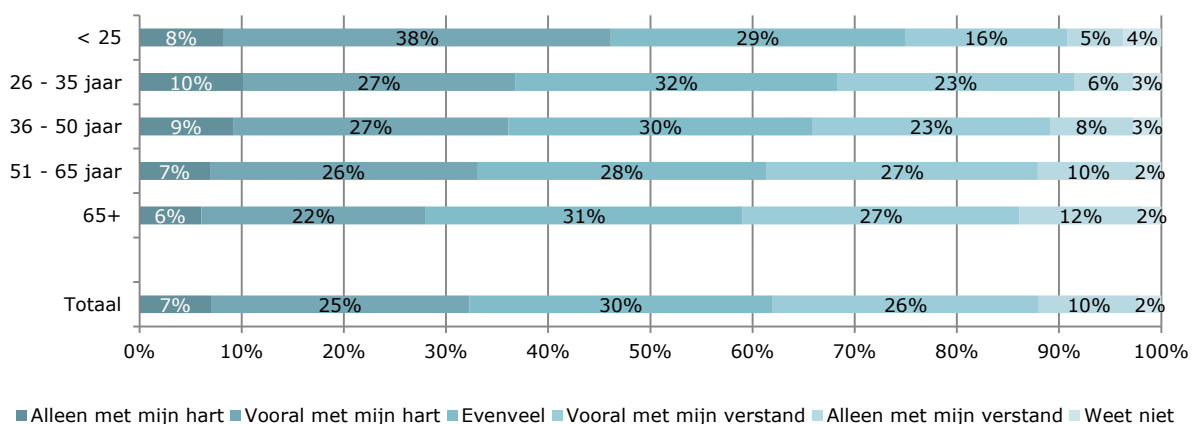

Jongeren stemden met hun hart, ouderen met hun verstand

Jongeren (25 of jonger) stemden meer met hun hart dan kiezers van middelbare leeftijd en ouderen. Van de kiesgerechtigde jongeren zegt bijna de helft dat zij alleen of vooral met hun hart hebben gestemd. Vervolgens valt op dat hoe hoger de leeftijdscategorie, hoe groter de groep kiezers is die vooral met hun verstand hebben gestemd.

Figuur 3.6

Wat geldt het meest voor u, heeft u vooral met uw hart gestemd of vooral met uw verstand?

Jongeren tussen 18 en 35 vinden standpunten zeer belangrijk

De top drie van redenen om op een partij te stemmen ziet er voor de verschillende leeftijdscategorieën zo goed als hetzelfde uit. Wat wel opvalt is dat een veel groter deel van de jongeren onder de 35 jaar de standpunten van een partij een belangrijke reden vond, terwijl onder kiezers van middelbare leeftijd en ouder deze groep kleiner is. Voor kiezers van 25 jaar of jonger is ook de ideologie belangrijk geweest: zes op de tien achten het een reden voor zijn of haar partijkeuze. Gemiddeld vonden vier op de tien kiezers de ideologie van een partij belangrijk. Tevens vinden vooral diezelfde jongeren de lijsttrekker een belangrijke reden voor hun partijkeuze: een derde noemt dit, terwijl gemiddeld een kwart van de kiezers dit belangrijk vindt. Ten slotte noemt een derde van de jongeren van 25 jaar of jonger een online stemhulp als belangrijke reden voor hun partijkeuze, tegen 12 procent gemiddeld.

Tabel 3.5

Wat waren voor u de belangrijkste redenen voor uw partijkeuze?

	Totaal	< 25 jaar	26 – 35 jaar	36 – 50 jaar	51 – 65 jaar	65+
	%	%	%	%	%	%
De standpunten	61	85	77	67	61	55
De ideologie van de partij	41	58	46	42	40	40
De partij zorgt voor een stabiel bestuur	31	29	30	30	28	34
De partij komt op voor mensen zoals ik	25	27	30	24	25	25
De lijsttrekker	25	33	30	26	22	25
Goede oppositie tegen regeringspartijen	12	10	11	11	11	15
Een online stemhulp	12	34	23	18	11	5
Uit gewoonte	11	6	11	12	9	13
Strategische stem	11	11	14	11	10	10
Ik ben tegen de andere partijen	6	9	9	8	5	4
Partij doet het goed in de peilingen	3	4	3	2	2	4
Partij komt op voor mijn regio	3	5	3	2	3	3
De partij doet het slecht in de peilingen	1	0	0	1	1	2
Anders	5	3	3	4	5	5

Onderwijs en groene thema's voor jongeren belangrijk

Kiezers van 25 jaar of jonger vonden groene thema's zoals duurzaamheid en energie, naast onderwijs, bij uitstek veel belangrijker voor hun stemkeuze dan kiezers van andere leeftijdscategorieën. Bij meer dan de helft van deze jongeren heeft duurzaamheid een belangrijke rol gespeeld voor de partijkeuze; gemiddeld speelde dit voor een kwart van de Nederlanders mee. Ook noemt een op de drie jongeren het onderwerp energie. Ook ethische zaken telden voor jongeren veel meer mee dan gemiddeld: vier op de tien jongeren noemden het onderwerp belangrijk voor zijn of haar partijkeuze. Ook de Europese Unie heeft voor jongeren relatief zwaar meegewogen: eveneens noemen vier op de tien het een belangrijk onderwerp voor hun stemkeuze.

Tabel 3.6

Welke onderwerpen hebben een belangrijke rol gespeeld voor uw partijkeuze? (meerdere antwoorden mogelijk)

	Totaal	< 25 jaar	26 – 35 jaar	36 – 50 jaar	51 – 65 jaar	65+
	%	%	%	%	%	%
Gezondheidszorg	44	41	40	39	45	46
Normen en waarden	38	34	32	38	37	39
Immigratie en asiel	36	40	35	36	35	37
Europese Unie	33	40	35	32	30	35
Economie / overheidsfinanciën	31	31	31	32	30	32
Sociale voorzieningen / armoede(bestrijding)	31	30	28	25	33	34
Veiligheid	30	26	29	30	28	31
Inkomensbeleid	29	21	29	30	29	29
Werkgelegenheid	29	24	30	32	30	26
Onderwijs	27	52	33	30	23	25
De relatie autochtone Nederlanders en migranten	25	30	28	25	23	27
Duurzaamheid / milieu	24	52	31	24	24	21
Ethische zaken	21	40	30	22	18	20
Energie	15	32	21	15	15	13
Inspraak en democratie	15	14	12	14	14	16
Dreiging van terrorisme	15	12	13	16	13	16
Leefbaarheid in de wijken	13	7	11	12	14	13
Woningmarkt / huren	10	10	13	11	10	9
Verkeer en (openbaar) vervoer	10	17	14	11	9	9
Religieuze zaken	9	12	11	9	7	9
Dierenwelzijn	6	13	10	8	6	4
Kunst / cultuur	4	9	5	5	4	4
Anders	6	2	6	6	7	6

3.7 Redenen en motieven om te stemmen naar partijvoorkeur

SGP- en PVV-stemmers maakten stemkeuze vroeg

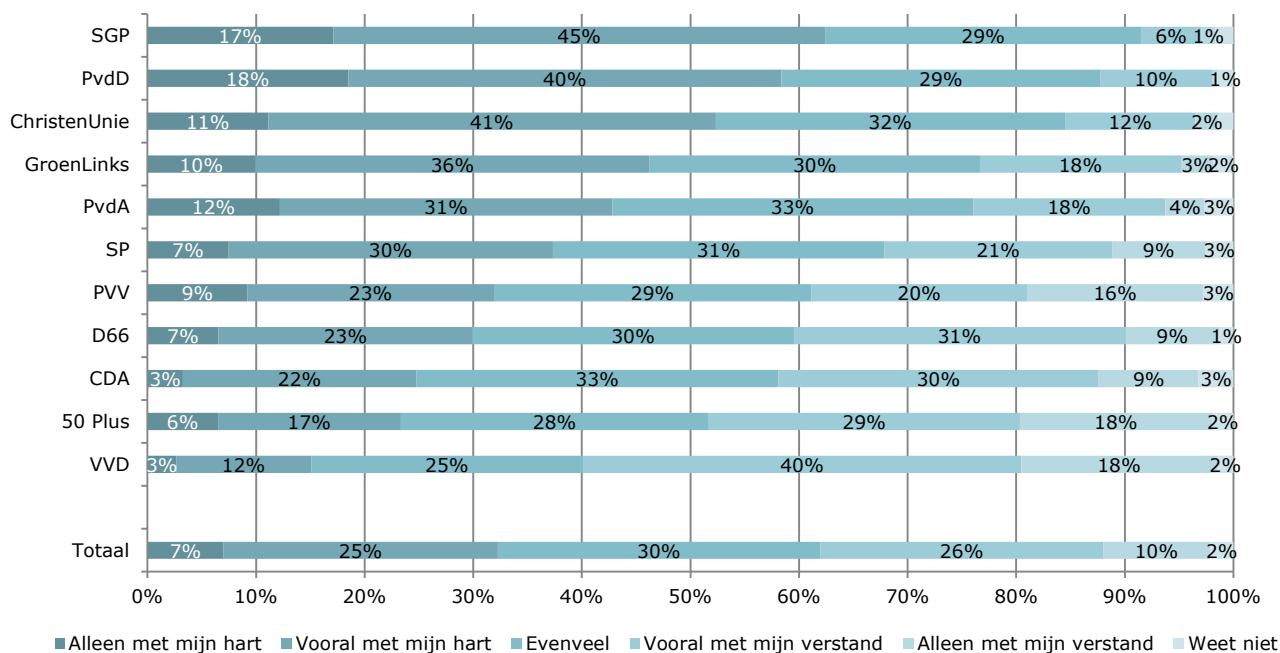
De aanhang van de SGP maakte in groten getale langer dan een paar maanden van tevoren hun stemkeuze: acht op de tien (78%) geven aan al langer dan een paar maanden voor de verkiezingen hun stemkeuze voor de SGP te hebben bepaald. Ook PVV-stemmers legden hun keuze al ver van tevoren vast: zes op de tien besloten al langer dan een paar maanden voor de Tweede Kamerverkiezingen te zullen stemmen op de PVV.

SGP-, PvdD- en ChristenUnie-kiezers stemden met het hart; VVD'ers met het verstand

Vooraf kiezers van Partij voor de Dieren en de SGP stemmen met hun hart, waarvan 18 procent zelfs alleen met zijn/haar hart. Ook de helft van de ChristenUnie-stemmers heeft vooral of alleen met het hart gestemd. De achterban van de VVD heeft het minst met hun hart gestemd: de meerderheid van de VVD-stemmers (58%) heeft vooral of alleen met zijn verstand gestemd.

Figuur 3.7

Wat geldt het meest voor u, heeft u vooral met uw hart gestemd of vooral met uw verstand?

Ideologie voor VVD-stemmer minder belangrijk geworden; lijsttrekker juist belangrijker

Vergeleken met de resultaten uit onderzoek in januari, noemt in de nameting een kleiner deel van de achterban de ideologie van de partij als belangrijke reden om op de partij te hebben gestemd. Ook vonden minder kiezers het uiteindelijk belangrijk dat de VVD op zou komen 'voor mensen zoals zij'. De lijsttrekker Mark Rutte is voor de VVD-kiezers juist belangrijker geworden dan in januari: vier op de tien noemen de lijsttrekker een belangrijke reden voor hun keuze voor de VVD.

Goed oppositie voeren belangrijker voor PVV-stemmer

Dat men 'tegen andere partijen is', was in januari voor een kwart van de PVV-stemmers een belangrijke reden voor de PVV te kiezen. De nameting wijst uit dat uiteindelijk maar 14 procent dit uiteindelijk een belangrijke reden achtte om op de PVV te stemmen.

Dat de partij goed oppositie voert tegen regeringspartijen is voor een derde van de PVV-stemmers een belangrijke reden geweest op de PVV te stemmen; gemiddeld vindt maar 12 procent van de kiezers dit een belangrijke reden.

Tabel 3.7

Wat waren de belangrijkste redenen om te stemmen op een partij? (januari 2017 / nameting maart 2017)

	TOTAAL		VVD		PvdA		PVV		SP		CDA		D66		GL	
	Jan 17	Mrt 17	Jan 17	Mrt 17	Jan 17	Mrt 17	Jan 17	Mrt 17	Jan 17	Mrt 17	Jan 17	Mrt 17	Jan 17	Mrt 17	Jan 17	Mrt 17
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
De partijprogramma / standpunten	57	62	51	48	51	52	54	52	56	68	54	56	61	73	75	78
De ideologie van de partij	46	41	34	25	54	50	28	33	50	42	42	30	51	41	68	66
De lijsttrekker	23	25	33	40	18	15	20	15	11	15	14	15	25	36	41	34
De partij komt op voor mensen zoals ik	27	25	27	19	18	20	41	37	35	48	21	22	16	16	12	15
De partij komt op voor mijn regio	2	3	1	1	0	1	2	5	5	4	5	9	0	1	1	1
De partij zorgt voor een stabiel bestuur	29	31	64	66	44	36	7	5	5	6	57	47	32	40	6	6
De partij voert goed oppositie tegen regeringspartijen	15	12	3	2	4	2	25	30	21	18	16	16	20	16	22	17
Ik ben tegen de andere partijen	10	5	10	5	6	4	24	14	10	5	7	4	5	4	5	4
Uit gewoonte	13	11	19	13	22	23	3	3	12	6	20	16	14	10	9	7
Strategische stem	11	11	20	21	8	2	11	8	5	4	15	17	12	14	6	7
Online stemhulp adviseerde deze partij	3	11	3	7	1	13	5	9	2	13	2	11	4	12	1	11
Partij goed het goed in de peilingen	3	3	2	3	0	0	8	4	1	1	1	5	0	4	4	5
Partij doet het slecht in de peilingen	2	1	0	0	12	12	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Anders	3	5	2	4	2	5	5	7	3	3	2	5	2	3	1	4
Weet niet	2	1	1	0	3	0	2	0	5	1	2	1	1	0	2	0

4

HOOFDSTUK

Niet-stemmers

4. Niet-stemmers

4.1 Geen vertrouwen in democratie belangrijkste reden om niet te stemmen

In onze slotpeiling zei 86 procent zeker te gaan stemmen en 8 procent waarschijnlijk wel.

De opkomst was uiteindelijk 81,9 procent; 18,1 procent van de kiesgerechtigden is dus niet gaan stemmen.

In onze nameting zei op 14 maart 97 procent te hebben gestemd, 2 procent heeft niet gestemd en 1 procent had geen stemrecht of wilde het niet zeggen. Daaruit moeten we concluderen dat we in dit onderzoek (de nameting) een ondervertegenwoordiging van niet-stemmers hebben.

Drie op de tien niet-stemmers noemen als belangrijkste redenen het ontbreken van vertrouwen in de Nederlandse democratie. Een even groot deel heeft geen interesse in politiek.

Daarnaast vindt een op de vijf dat hij of zij te weinig kennis heeft van politiek om te stemmen en is eveneens een op de vijf van mening dat zijn of haar stem geen invloed heeft. Een tiende van de niet-stemmers noemt als belangrijke reden dat hij/zij geen tijd had om te gaan stemmen.

Drie op de tien niet-stemmers van 25 jaar of jonger geven aan dat het feit dat veel mensen in hun omgeving niet zijn gaan stemmen, een belangrijke reden is om zelf niet te gaan stemmen. Overall speelt dit voor 3 procent van de niet-stemmers een grote rol.

Tabel 4.1

Hoe belangrijk waren deze redenen voor u om niet te gaan stemmen? (n = 292)

	BELANGRIJKE REDEN	NIET ZO'N BELANGRIJKE REDEN	HELEMAAL GEEN REDEN	TOTAAL
	%	%	%	%
Ik heb geen vertrouwen in de Nederlandse democratie	30	14	56	100
Ik ben niet geïnteresseerd in politiek	30	12	58	100
Ik weet te weinig van politiek om te stemmen	22	11	67	100
Mijn stem heeft geen invloed	21	16	63	100
Ik had geen tijd	11	11	78	100
Ik wist niet waar ik kon stemmen	7	2	91	100
Veel mensen in mijn omgeving zijn niet gaan stemmen	3	5	92	100

5. Onderzoeksverantwoording

5.1 Slotpeiling

Aan de laatste twee peilingen voorafgaand aan de verkiezingen werkten 3.700 Nederlanders van 18 jaar en ouder mee. Het onderzoek werd uitgevoerd van donderdag 9 t/m maandagochtend 13 maart 2017 (n= 2.972) en werd daarna aangevuld met een slotpeiling die liep van maandagmiddag 13 t/m dinsdagochtend 14 maart 2017. Vanaf maandagmiddag zijn 2.248 respondenten bevroegd, waarvan een groot deel ook in de peiling van donderdag t/m maandag zat. In deze laatste meting (van maandag op dinsdag) zaten n=60 Turks-Nederlandse kiezers.

5.2 Nameting

De nameting werd uitgevoerd direct na de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart. Dit onderzoek liep van 16 maart t/m 4 april. Aan deze meting werkten 3.199 respondenten mee die ook hebben deelgenomen aan de slotpeiling (een respons van 86%).

Het grootste deel van de deelnemers is afkomstig uit het I&O Research Panel (n=2.618). Via PanelClix zijn 314 deelnemers benaderd voor dit onderzoek.

De n=267 Nederlanders met een migratie-achtergrond die face-to-face zijn bevroegd, zijn niet opnieuw benaderd. Van hen is dezelfde partij meegenomen als die men in de slotpeiling opgaf als meest waarschijnlijke partij om op te stemmen. Wanneer deze groep buiten beschouwing wordt gelaten, komt de effectieve respons uit op 85 procent.

Hoofdstuk 3, Achtergronden bij het stemgedrag, komt voort uit de grotere steekproef van de volledige nameting, met n=14.214.

5.3 Weging en marges

De onderzoeksresultaten zijn – zowel voor de slotpeiling als voor de nameting –herwogen op geslacht, leeftijd, regio en opleidingsniveau. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard. Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken.

5.4 I&O Research Panel

Het I&O Research Panel is geworven op basis van aselechte personen- en huishoudensteekproeven op traditionele manier (geen zelfaanmelding). De respondenten hebben geen financiële vergoeding gehad voor hun aanmelding voor het panel. Ook voor deelname aan dit onderzoek kregen respondenten uit het I&O Research Panel geen vergoeding.